

Pathai István halálának ideje

Pathai István egyik nevezetes alakja volt a XVI-XVII. század művelődési életének. Szenczi Molnár Alberttel szoros kapcsolata volt s valószínűleg nézeteinek is osztályostársa. A hazai nőoktatás ügyét szolgálta L. Vives ilyen tárgyú munkájának lefordításával. Nem véletlen, hogy erről az elveszett munkáról éppen Szenczi Molnár Albert hiradásából tudunk. Ők éppugy lelkes uttörő képviselői voltak ennek a célkitűzésnek, mint ugyanebben az időben a kolozsvári unitáriusok s valamivel későbbben a magyar puritánok.

Nemkülönbön figyelemreméltó tény, hogy - püspök létére - támogatta a Kanizsai Pálfi János által életrehevített legelső magyar presbitériumok működését.

Zoványi Jenő, ez a nagyon lelkiismeretesen dolgozó tudósunk Pathai Istvánnal, állásától megvált pápai lelkipásztorral és dunántúli püspökkel kapcsolatosan¹⁾ hivatkozik Eötvös Lajos cikkére, aki adatközlésében tudunkra adja, hogy Decsi István váradi egyházmegyei esperes halála után már 1631 nyarán a 73 éves Pathai Istvánnal töltötték be az esperesi széket.²⁾ Ennek megerősítésképpen hivatkozik arra a helyzetre, hogy az 1631 szeptember 7-én Nyirbátorban tartott közssinaton a váradi esperes követ útján képviseltette magát, ami pedig azt jelentené, hogy ez a tisztség ekkorra már csakugyan be volt töltve, de az esperes erőtlen öregkora miatt nem vehetvén részt a gyűlésen, más papot küldött maga helyett.

Ezen kívül kételkedik abban a körülményben is, hogy Pathai 1637-ben halt volna meg, minthogy nagyon helyesen tagadja annak

1) Zoványi Jenő: Pathai István halálának éve./ItK 1941: 287-88./

2) Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező. 1871: 185.

az érvelésnek a bizonyító erejét, hogy - mivel a belényesi egyházköztség története szerint - ennek az esztendőnek a juniusában - de már más szenteltetett fel lelkipásztorul, ennek következtében - közvetlen ezt az eseményt megelőzően költözött volna át a másvilágra.³⁾ Inkább hiszi azonban, hogy 1632-ben, avagy 1633 legalábbján hunyt el, hiszen már 1633 januárjában Diószegi Mihályt választják esperesül, akit azután az ugyanez évi február 3-án tartott zsinat erősített meg tisztségében.

Ezzel szemben azt hiszem hogy bármilyen gondosan összeválogattak és következetesen felépítettek a Zoványi érvei, még mindég nem tudjuk, hogy Pathai mely időtájban is hunyhatott el? Eltekintve attól a körülménytől, hogy egy ideig akár még mindég ott is maradhatott Belényesen, vagy tovább is mehetett más egyházközségbe, avagy éppen egyházmegyébe, sőt még az is megtörténhetik, hogy egészen elerőtlenedve, visszavonult mindenféle szolgálattól. Ezért nem tartható eléggé hathatós bizonyítéknak, hogy az esperei tisztséget 1633-ban a még aléggé fiatal⁴⁾ Diószegi Mihályra azért ruházták reá, mert elődje ekkorra már kimult.

Öötvös Lajos forrásának az eredetijét a kolozsvári református kollégium nagykönyvtára őrizte meg.⁵⁾ A szöveg kibővítése és értelmezésének helyesbitése érdekében szükségesnek látszik Peuce-rus Gáspár "Commentarius de praecipuis divinationum generibus" (etc.) című 1591-ben Servestaban megjelent könyvének minden kéziratos bejegyzését pontosan felsorolnom.

A préselt bőrkötésen A + P + V - 1592 betűpárt és évszámot, továbbá a címlapon: Michaelis p. Varadi - Anno D. 1611. - empt. den. 86, majd pedig: Ex lib: Gregor Beökenyi Veri possessoris. 1622 - Constat den. 89. bejegyzést találjuk. Ez alá azután Coll: Refr. - Claud: van irva. Az utolsóelőtti könyvtulajdonos magát az elülső őrlap A. lapján Gregorius K. Beokenyi-nek írja.

A fentiekén kívül az elülső borítólap is tartalmaz feljegyzést, mégpedig: Valet den. 89., ezalatt azután: Reverenda piet(a)te Clariss. D. Stephan[us] Detsi, pie in Dno - obdormiit die 15 Juny Anno 1631. Tumulat[us] est - in Festo Corporis Christi in

3) Sipos Imre: A belényesi ev. ref. egyház története. 34.

4) Diószegi Mihály 1618 augusztus 12-én iratkozott be a heidelbergi akadémiára. /SpFüz. 1862: 563./ Tehát 1633-ban 43 év körüli kora lehetett.

5) Könyvtári jelzése: C. 69. sz.

novo Coemiterio 19 Junij - Aetatis suae 63. Curatu[m] est fun[us] honeste - Funct[us] Ministerio Annis 30. Senioratu officio 21.⁶⁾
- Successit pro Seniore R. D. Stephan[us] Pathajnus Minister Ecclae Belenyiensis." Ez alatt találjuk: "Est Pet. Kovasznai mp." kézirat, a fentebbi hosszabb bejegyzés azonban nem az ő, hanem Bökényi kézírása; ő a bihari egyházmegye valamelyik falujában lehetett lelkipásztor.

Már most ha megfigyeljük, hogy a minket most érdeklő szövegben a feljegyző nem azt írta, hogy: "successit in senioratu", vagyis következett /utána/ az esperességben, hanem: "successit pro seniore", tehát következett proseniorként", azaz espereshelyettesként, mindjárt megkapjuk a helyes képet.

De még azt is meg kell figyelnünk, hogy itt annak ellenére, hogy a "pro seniore" két szóban iratott, mégsem állunk kétértelmű kifejezéssel szemben, mert a klasszikus latinságban azt találjuk, hogy a proconsul "többnyire (az) ujkorban használt összetett alakja a pro consule szónak", amely azután "remekbbr" értelmezésű, a proconsulnak jelentése pedig "consuli méltósággal felruházott kormányzó", de még sem konzul. Ugyanilyen alakszatban találjuk a pro quaestore, stb. tisztségeket.⁷⁾ Ezzel szemben az ujkori latinság, szóhasználatában föltétlenül módhatározói jelentésű, illetőleg pro seniore = esperes helyett, tehát esperesi hatáskörrel felruházott egyházmegyei előljáró, de nem maga a senior!

Igy a menekülése előtt püspökséget is viselt nagyérdemű egyházi férfit az egyházköztség papsága csak espereshelyettséggel ruházta fel. Ezzel érdemeit akarták méltányolni, azonban öregkorára, vagy betegeskedésére, vagy éppen az egyöntetű megegyezés hiányára való tekintettel, ez a megtiszteltetés csak arra az időre szólhatott, amig végleg el nem erőtlenedett, vagy amig valamelyik másik pap a közbizalmat el nem nyerte, hogy akkor minden lemondatás helyett mást választhassanak helyette. Így kellett ennek történnie, amit különben az is bizonyít, hogy a megbízatása idejétől eltelt két és fél hónap múlva megtartott generális synoduson már nem jelenhetvén meg, maga helyett is helyettest küldött. Valószínű, hogy élete még ekkor sem fejeződött be. Megengedhető,

6) Először 11 volt írva, azután átjavították 12-re, végül is kihúzták ezt a számot és alája 21-et jegyezték.

7) Finály Henrik: A latin nyelv szótára. 1582. 1601-02. hasáb.

hogy igaza van Zoványinak: Diószeginek 1633 januárjában történt esperessé választását csakugyan ez az esemény előzte meg, bárha a fiatal, erőteljes esperes szükségességét az öreg Pathai megrokkana-
nása és emiatti tisztességes visszavonulása is kiválthatta. Mind-
ez azonban mégis csak találgatás.